

Голові разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.088
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
докторці юридичних наук, професорці
Аллі ЗЕЛІСКО

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидатки юридичних наук, доцентки Банасевич Ірини Іванівни
на дисертацію Сулими Андрія Петровича «Диспозитивність в локальній
корпоративній правотворчості», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність дисертаційного дослідження. Із прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 06.02.2018, а також Закону України «Про акціонерні товариства» № 2465-IX від 27.07.2022 зросла потреба досліджень у цій сфері. Значна частина норм зазначених законів, які мають диспозитивний характер та надають учасникам/акціонерам можливість самостійно врегулювати відносини у відповідних товариствах, обумовлює необхідність досліджень як корпоративного договору, що став новим інструментом для регулювання відносин між учасниками/акціонерами, так і локальних корпоративних актів, роль яких була суттєво розширена.

В даний час концепція локального нормативного регулювання значно доповнена за рахунок визнання за локальним регулюванням права не тільки конкретизувати загальнообов'язкову норму, але і виробляти власні правові положення, заповнювати законодавчі прогалини. Безсумнівного значення серед інших джерел корпоративного права набувають корпоративні акти, що мають власну локальну правову природу. Вони володіють особливою специфікою юридичної сили і сфери дії, займають окреме місце в системі джерел права.

Із наведених причин впливає необхідність глибокого аналізу та наукового вивчення теоретичних засад регулювання усіх форм локальної корпоративної правотворчості, з'ясування та встановлення оптимального співвідношення імперативного та диспозитивного регулювання при викладенні положень корпоративного законодавства. Вказане обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Сулими А.П.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи корелюється з темою науково-дослідної роботи кафедри

цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, що засвідчує опрацювання дисертантом в повній мірі відповідного емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України, судової практики, наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених. Філософсько-світоглядною основою дослідження була матеріалістична діалектика. Ґрунтовною є методологічна основа дослідження А.П. Сулими, який вміло використовує широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, зокрема, історико-правовий, формально-юридичний, діалектичний, догматичний, порівняльно-правовий тощо. Варто також відмітити, що для утвердження необхідного рівня наукової новизни дисертації інформаційною та емпіричною базою дослідження стали судові рішення з окремих справ.

Дисертаційне дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Ґрунтовність та комплексність роботи виявляється у всебічному та поступовому вивченні дисертантом предмету дослідження. Таким чином, емпіричний матеріал дослідження характеризується належним рівнем репрезентативності, що позитивно вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного дослідження.

Дисертація А.П. Сулими за своїм оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Структура дисертації відповідає логіці поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження та складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права у цій сфері слід назвати вагомими і вдало викладеними, що дозволило простежити процес втілення ідей і думок автора в тексті наукової роботи, виділити найбільш обґрунтовані позиції, а також питання, які потребують подальшого доктринального дослідження.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

У дисертації А.П. Сулими на підставі проведеного системного наукового дослідження висунуто і обґрунтовано низку наукових ідей та теоретично-практичних

конструкцій, сукупність і достатній рівень розробки яких дозволяють кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній цивілістичній науці системним комплексним дослідженням теоретичних та практичних аспектів принципу диспозитивності в локальній корпоративній правотворчості.

Стосовно багатьох проблем автор висловлює власну обґрунтовану точку зору, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до наукових концепцій яких він схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих підходів дослідників, які, на його думку, є спірними.

Заслуговує на увагу та підтримку п.1 наукової новизни, в якому розкривається авторський підхід до розуміння локальної корпоративної правотворчості, як окремого виду правотворчості, шляхом виокремлення таких її ознак: це активна діяльність, що здійснюється в межах юридичної особи корпоративного типу в певному, визначеному законом та/або суб'єктами правотворчості, порядку; спрямованість на створення норм права, що мають локальний та корпоративний характер, тобто регулюють корпоративні відносини і поширюються на певне коло осіб; здійснення, виходячи із диспозитивних засад цивільного права або на реалізацію та в межах дозвільних приписів законодавства. Позитивно сприймається також запропонований вперше у дисертаційній роботі широкий підхід до визначення форм вираження локальної корпоративної правотворчості, до яких віднесено локальні корпоративні акти, засновницькі договори (як установчий документ і єдина форма вираження локальної корпоративної правотворчості у повних та командитних товариства) та корпоративні договори.

Автором удосконалено та аргументовано положення про необхідність розширення меж диспозитивності у локальній корпоративній правотворчості через закріплення у ЦК України свободи учасників корпоративних відносин приймати локальні корпоративні акти у випадках відсутності законодавчої заборони чи коли це не суперечить суті відповідних відносин із збереженням обмежень відповідної свободи у спеціальних нормах законів, що визначають особливості регулювання конкретної організаційно-правової форми корпорації.

Заслуговує також на увагу удосконалення положення про локальну корпоративну правотворчість як складову реалізації загальної цивільно-правової диспозитивності, необхідність якої обумовлюється: прямою вказівкою законодавця; необхідністю індивідуалізації регулювання до особливостей сфери діяльності корпорації; потребою

у регулюванні вузького кола відносин в межах окремої корпорації; загальною приватноправовою прогалинністю, що притаманна і корпоративному законодавству.

Серед положень, які набули подальшого розвитку, слід виділити авторський підхід щодо визначення локальних корпоративних актів (статут, інші локальні корпоративні акти, що забезпечують внутрішнє регулювання діяльності корпорації) як результату локальної корпоративної правотворчості, вони приймаються або затверджуються від імені корпорації її засновниками або органом корпорації та мають на меті врегулювати відносини у корпорації (перш за все відносини між учасниками та корпорацією щодо реалізації корпоративних прав, а також відносини між учасниками корпорації).

Висвітлений вище перелік положень не вичерпує наукових положень, які розкривають наукову новизну дисертаційного дослідження Сулими Андрія Петровича, але дає можливість сформулювати бачення автора щодо окремих аспектів роботи та його уявлення щодо перспектив розвитку та удосконалення правового регулювання локальної корпоративної правотворчості.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Сулими А.П. полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки можуть бути використані у науково-дослідній роботі для подальших наукових розробок правового регулювання локальної корпоративної правотворчості, цивільно-правового договірної регулювання корпоративних відносин; у правотворчості – з метою застосування отриманих результатів для удосконалення чинних законодавчих актів, які регулюють корпоративні відносини; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Корпоративне право України», «Корпоративне управління», а також спеціальних дисциплін цивільно-правового циклу.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам щодо обсягу, який зумовлений метою й завданнями дослідження.

У **Розділі 1 «Загальнотеоретичні засади диспозитивності в локальній корпоративній правотворчості»** проведено аналіз диспозитивності як категорії цивільного права та як принципу локальної корпоративної правотворчості. Автор доходить обґрунтованого висновку про те, що диспозитивність є принципом локальної корпоративної правотворчості, який проявляється у диспозитивних нормах корпоративного законодавства, що дозволяють локальну корпоративну правотворчість та визначають її межі (стор. 59).

Доцільно звернути увагу на важливу думку автора про те, що саме правова свобода та диспозитивність, як принцип корпоративного права, підносить роль

локальної корпоративної правотворчості і відводить їй справді важливу роль у регулюванні корпоративних відносин. Саме завдяки диспозитивності як визначальній zasadі локальної корпоративної правотворчості учасники корпорацій зможуть самостійно здійснювати ефективне регулювати відносини в межах корпорації (стор. 58).

Розділ 2 «Теоретико-правова характеристика локальної корпоративної правотворчості» охоплює три підрозділи, які присвячені поняттю та ознакам локальної корпоративної правотворчості, еволюції її розвитку та сучасному стану правового регулювання, а також формам її вираження.

Досить логічним та вдалим є розуміння автором локальної корпоративної правотворчості як діяльність органу або членів/учасників юридичної особи корпоративного типу щодо встановлення, зміни або скасування правових норм для регулювання корпоративних відносин між членами/учасниками такої юридичної особи (стор. 90).

Викликають науковий інтерес та схвалення ознаки корпоративної правотворчості, які виокремлює дисертант, зокрема: це активна діяльність, що здійснюється в межах юридичної особи корпоративного типу; здійснюється виходячи із диспозитивних засад цивільного права або на реалізацію та в межах дозвільних приписів законодавства; спрямована на створення норм права, що мають корпоративний характер, тобто регулюють корпоративні відносини; локальні корпоративні норми, що створюються в результаті такої правотворчості мають локальний характер, тобто поширюються на певне коло осіб; результатом локальної корпоративної правотворчості є правові норми, що визнаються державою як обов'язкові; створювані в процесі правотворчої діяльності норми застосовуються судами при вирішенні спорів; це діяльність, що здійснюється в певному, визначеному законом та/або суб'єктами правотворчості, порядку (стор. 88-90).

Важливим є висновок автора про те, що як джерелами корпоративного права є система форм, в яких містяться корпоративні норми, так і результатом локальної корпоративної правотворчості є певні форми, в яких учасники корпорацій закріплюють локальні корпоративні норми (стор. 91).

Варто підтримати запропоновану у дисертаційному дослідженні класифікацію форм вираження, які є результатом локальної корпоративної правотворчості, залежно від результату правотворчої діяльності на локальну корпоративну правотворчість, результатом якої виступають: установчі документи корпорацій (статут та засновницький договір); акти внутрішнього регулювання діяльності корпорації; корпоративні договори (стор. 113).

У Розділі 3 «Прояв диспозитивності у формах вираження локальної корпоративної правотворчості» дисертантом системно розглянуто статут, локальні корпоративні акти та договори як форми вираження локальної корпоративної правотворчості та прояв в них диспозитивності. Доцільно звернути увагу на важливу думку автора про те, що незважаючи на розширення диспозитивних можливостей учасників ТОВ і ТДВ щодо можливості регулювання окремих питань в статуті, варто встановлювати межі відповідного саморегулювання (наприклад, встановлювати нижню та верхню межі строків) (стор. 184).

Викликає науковий інтерес висновок автора про те, що положення корпоративного договору, регулювання якого охоплюється також загальними нормами ЦК України щодо свободи договору, обмежуються як імперативними положеннями корпоративного законодавства, так і нормами статуту, як установчого документу та основного локального корпоративного акту товариства. Окремі проблемні питання конфлікту чинних норм законодавства в частині перетину змісту статуту та корпоративного договору (наприклад щодо переважного права), свідчать про необхідність встановлення на рівні закону співвідношення корпоративного договору, статуту та інших локальних корпоративних актів товариства (стор. 194).

На підтримку заслуговують пропозиції дисертанта щодо внесення змін та вдосконалення чинного законодавства України (стор. 195-196).

Науковою оригінальністю та значимістю відзначаються й інші висновки та положення дисертаційної роботи.

Дисертаційне дослідження А.П. Сулими підкреслює, що робота містить результати його особистих досліджень. Висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел складає 209 найменувань). Варто також відзначити опрацьовану автором судову практику та джерела іноземною мовою, що одночасно підкреслює достовірність зроблених висновків, а також складність проведеного автором дослідження.

Дисертаційне дослідження А.П. Сулими містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У дисертаційному дослідженні не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження А.П. Сулими, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. Викладені в дисертації наукові результати отримано здобувачем особисто.

За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фальсифікації. Автор використовує посилання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців, нормативні документи та інші джерела, що свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Андрія Петровича Сулими на тему «Диспозитивність в локальній корпоративній правотворчості», варто зазначити, що окремі його положення є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.

По-перше, погоджуючись із пропозицією дисертанта щодо доцільності закріплення у законодавстві приписів щодо нікчемності корпоративного договору, існує певне застереження з приводу заборони укладати корпоративний договір, положення якого спрямовані на завдання шкоди правам та інтересам інших учасників/акціонерів товариства та інтересам самого товариства, в частині вірогідності широкого тлумачення самого поняття такої шкоди заінтересованими особами. Окрім цього, на розвиток такої пропозиції доцільно сформулювати чіткі підстави нікчемності корпоративного договору, які були б на думку автора найбільш оптимальними.

По-друге, потребують додаткового дослідження питання оптимального співвідношення імперативного і диспозитивного регулювання при формуванні положень корпоративного законодавства, в тому числі і норм, які присвячені локальній корпоративній правотворчості.

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Сулими Андрія Петровича на тему «Диспозитивність в локальній корпоративній правотворчості» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор Сулима Андрій Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Ірина БАНАСЕВИЧ

